Lakivaliokunta 20.4.2021.

Hallituksen esitys HE 44/2021 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi väliaikaisista toimista rangaistusten täytäntöönpanossa ja tutkintavankeuden toimeenpanossa covid-19-epidemian johdosta

Kriminaalihuollon tukisäätiö katsoo, että on tärkeää ja erittäin perusteltua säätää tarkkarajaisesti epidemian aiheuttamista rajoitustoimenpiteistä.

Rajoitustoimenpiteitä on toteutettu vuoden verran ilman tarvittavaa säätelyä vankeuslain varassa. Kuten esityksessä todetaan, vankeuslaki mahdollistaa yksilölliset rajoitusperusteet, mutta ei epidemian kaltaista tilannetta tapaamisten ja poistumislupien epäämisperusteena. Epidemian aikana on estetty valtaosa lasten ja vankilassa olevien vanhempien tapaamisista tekemättä yksilöllistä harkintaa ja huomioimatta lapsen etua ja oikeuksia.

Esityksen tavoitteet

Esityksen tavoitteet ovat kannatettavia: koronavirusepidemian vuoksi tehtävien välttämättömien toimien vaikutukset rangaistusten täytäntöönpanossa olisivat mahdollisimman vähäiset samoin kuin pyrkimys vankien keskeisten oikeuksien turvaaminen epidemian aikana. Esitys on parantunut aiemmasta, se on perusteellinen ja siinä on otettu huomioon keskeisiä asioita vankien ja heidän läheistensä ja erityisesti lasten oikeuksien toteutumisen näkökulmasta.

Säätiö pitää hyvänä sitä, että lakia ehdotetaan nyt säädettäväksi määräaikaisena lokakuun loppuun ja että päätös rajoitustoimenpiteistä tehtäisiin tarkasti rajatuksi ajaksi eli kerrallaan enintään yhdeksi kuukaudeksi ja tiukemmista keskeyttämistoimenpiteistä kahden viikon ajaksi. Päätöksenteon keskittäminen Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikölle on perusteltua esityksessä esitetystä syystä: Koska kyse voi olla merkittävistäkin vankien tavanomaisiin oikeuksiin liittyvistä rajoituksista, olisi perusteltua, että päätöksenteko olisi keskitetty Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikölle kaikissa rajoittamis- ja keskeyttämistilanteissa, myös silloin, kun ne koskisivat vankilan yhtä osastoa. Päätöksenteon keskittäminen varmistaisi myös rajoitus- ja keskeyttämistoimenpiteiden yhdenmukaisuuden eri vankiloissa. Tämä selkiyttäisi merkittävästi tilannetta, joka koronarajoitusten annon osalta on osin ollut epäselvä vuoden 2020 aikana. Vangeilta tulleissa yhteydenotoissa ilmeni, että monilla vangeilla oli epäselvyyttä rajoitusten antajasta: oliko rajoituspäätöksen antaja Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö vai vankilan johtaja ja mikä osa rajoituksista oli annettu keskushallinnosta ja mikä osa oli vankilassa päätettyä.

Esityksen mukaan ennen päätöksen tekemistä vankilan/vankiloiden johtajille tulisi varata tilaisuus esittää näkemyksensä päätöksen välttämättömyydestä ja sisällöstä. Vankiloiden johtajilla on tavallisesti paras käsitys oman vankilansa tilanteesta esimerkiksi sen suhteen, miten toimintoja voidaan kullakin kyseisen vankilan osastolla uudelleen järjestellä. Tällöin myös koronarajoitusten maantieteelliset eroavuudet tulisivat paremmin huomioonotetuiksi.

Vankiterveydenhuollon rooli korostuu rajoitus- ja keskeytymistoimista päätettäessä, on erityisen perusteltua. Tämä edellyttää vankiterveydenhuollon aktiivista yhteydenpitoa ja oikea-aikaisia toimenpiteitä Rikosseuraamuslaitoksen ja tarvittaessa yksittäisten vankiloiden kanssa. Vankiterveydenhuollon tulisi seurata jatkuvasti eri alueiden tautitilanteen kehittymistä ja tarvittaessa antaa oma-aloitteisesti asiantuntija-arvio Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikölle.

Esityksen mukaan tartuntojen leviämisen tehokkaaksi ehkäisemiseksi toimenpiteiden tulisi koronaviruksen ominaisuuksien vuoksi olla lähtökohtaisesti ennakollisia. Säätiö katsoo, että on perusteltua kyetä

rajoittamaan vankilan toimintoja jo tilanteessa, jossa vankilan sisällä ei välttämättä ole vielä ilmennyt tartuntoja. Kuten esityksessä mainitaankin, toimintojen rajoittaminen tai keskeyttäminen on oltava oikeassa suhteessa taudin leviämisen estämiseen nähden.

Kriminaalihuollon tukisäätiö näkee välttämättömyysperiaatteen noudattamisen erittäin tärkeänä. Olennaista on, että rajoitustoimenpidettä harkittaessa jokaista vankilan toimintoa tarkastellaan, voidaanko toiminto järjestää osittain vai jollakin muulla tavalla.

Lapsitapaamiset (3 §)

Esityksen lähtökohta siitä, että lapsella on oikeus tavata vankilassa olevaa vanhempaansa myös rajoitus- tai keskeyttämistoimenpiteiden aikana, on erittäin tärkeä ja noudattaa voimassa olevia kansainvälisiä sopimuksia. Lapsen tapaamisia vankilassa olevan vanhempansa kanssa voitaisiin siten järjestää samalla tavalla kuin normaaliaikana. Osa lapsista ei ole saanut koronarajoitusten aikana tavata vanhempaansa puoleen vuoteen, pahimmillaan jopa vuoteen.

Pieni tai vähän isompikaan lapsi ei voi tulla lapsitapaamiseen yksin. Tapaamisen toteutumiseksi tarvitaan yleensä saattaja, joka vie ja hakee lapsen tapaamistilaan. Esityksessä ei kuitenkaan mainita saattajaa. Eikä sitä, mitä saattajalta edellytetään, kun hän tulee vankilan sisälle?

Osa lapsen tapaamisista toteutuu vankilassa olevan vanhemman poistumisluvilla esimerkiksi järjestön ylläpitämässä tapaamispaikassa, mikä on sovittu tapaamissopimuksessa. Tapaamispaikan muutoksen voi tehdä vain viranomainen, kuten lastenvalvoja, lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä tai käräjäoikeus niissä tapauksissa, joissa käräjäoikeus on antanut päätöksen. Joissakin tapauksissa vanhemmat ovat keskenään sopineet tapaamisista, jolloin tarvitaan toisen vanhemman suostumus paikan muuttamiseen. Näitä tapauksia ei ole huomioitu esityksessä ollenkaan.

Tanskassa perustettiin alkuvuodesta parlamentaarinen ryhmä tarkastelemaan vankien lasten tilannetta korona-aikana tapaamisiin ja yhteydenpitomahdollisuuksiin liittyen. Olisi perusteltua perustaa vastaava ryhmä myös Suomeen.

Muut tapaamiset (3 §)

Esityksessä on ansiokkaasti pohdittu tapaamisten rajoittamisen välttämättömyyttä. Tapaamisia voitaisiin toteuttaa mahdollisuuksien mukaan esimerkiksi valvottuina tai siten, että tapaajan ja vangin välissä on rakenteellinen este. Valvottuja tapaamisia ei voitaisi kokonaan keskeyttää, mitä Kriminaalihuollon tukisäätiö pitää erittäin tärkeänä.

Esityksessä ehdotetaan, että lupaa olla videoyhteyden tai muun soveltuvan teknisen yhteydenpitotavan välityksellä yhteydessä laajennettaisiin siten, että vanki voisi olla yhteydessä myös muuhun vangille tärkeään henkilöön kuin lähiomaisiin ja myös muutoin kuin yhteyksien säilymiseksi tai muusta tärkeästä syystä. Ehdotus on myönteinen ja merkittävä edistysaskel. Kevään 2020 koronarajoitusten yhteydessä kuitenkin ilmeni, ettei Rikosseuraamuslaitoksella ollut vielä riittävästi laitteita. Suljetuissa vankiloissa tapaamisten korvaaminen videopuheluilla johti siihen, että puhelut olivat usein hyvin lyhyitä (15 minuuttia). Tapaamisten korvaaminen videotapaamisilla vaatii myös henkilökuntaa. Voidaanko luottaa siihen, että henkilökuntaa on tähän tarkoitukseen riittävästi epidemiatilanteessa (jolloin henkilökunnan sairauslomia oletettavasti on enemmän)?

Videopuhelut toteutetaan vankiloiden aikataulujen puitteissa, jotka eivät ole kaikille läheisille sopivia esimerkiksi töiden tai lasten koulunkäynnin vuoksi. Kaikille läheisille videopuhelut eivät myöskään ole luonteva yhteydenpitotapa tai heillä ei ole tarvittavia laitteita käytettävissä. Esityksessä onkin mainittu, että vankiloiden tulisi joustavasti sallia vangeille mahdollisuus maksuttomien puheluiden soittamiseen muissakin

kuin virastoasioinneissa (VL 12 luku 6 §). Tätä tulisi käyttää huomattavasti nykyistä laajemmin myös yhteydenpidossa läheisiin ottaen huomioon puhelujen kalleuden vankilassa.

Päiväjärjestyksen muuttamisella epidemiatilanteessa voitaisiin lisätä mahdollisuuksia tavallisten puhelujen soittamiseen suljetuissa vankiloissa, kun toimintoja rajoitetaan ja sellissä oloaika pitenee. Pitkään kestäneet rajoitukset sekä epävarmuus siitä, koska rajoitukset voidaan purkaa, vaikuttavat tällä hetkellä myös vankien parisuhteisiin sekä vankien ja läheisten jaksamiseen ja hyvinvointiin. Videoyhteydenpito yksinään ei riitä ihmissuhteiden ylläpitoon.

Alle 21-vuotiaina rikoksensa tehneiden tapaamisten rajoittamiseen ja kieltämiseen tulee esityksen mukaan kiinnittää erityistä huomiota. Heille tapaamisia voitaisiin sallia muita joustavammin samoin kuin niille lapsille, jotka asuvat vankilan perheosastolla vanhempansa kanssa. Molemmat esitykset ovat erittäin perusteltuja.

Poistumisluvat (4 §)

Esityksen mukaan muiden kuin vankeuslain 14 luvun 5 §:ssä tarkoitettujen erittäin tärkeästä syystä annettavia poistumislupia voitaisiin rajoittaa tai keskeyttää kokonaan. Poistumislupien rajoittaminen tarkoittaisi, että muut poistumisluvat kiellettäisiin, mutta kaupassakäynnit sallittaisiin rajoitustoimiin liittyvien edellytysten täyttyessä. Keskeytystoimenpiteenä myös kaupassakäynti kiellettäisiin. Rangaistusajan pituuden perusteella tai tärkeän syyn perusteella haettavat poistumisluvat tulee kuitenkin käsitellä yksilöllisesti välttämättömyysperiaatetta noudattaen. Rikosseuraamuslaitoksen keskushallinnon tekemä rajoittamis- tai keskeyttämispäätös ei siten tarkoittaisi sitä, että vankeja voitaisiin kategorisesti ohjata olemaan hakematta poistumislupia, kuten usein viimeisen vuoden aikana on tapahtunut.

Yksityiskohtaisissa perusteluissa tulisi mainita poistumisluvan yksilöllisenä myöntöperusteena esimerkiksi parisuhteen hoito tai jokin perheeseen liittyvä syy.

Vankien ja henkilökunnan väliset suhteet

Esityksessä on huomioitu vankien ja henkilökunnan välinen kommunikaatio ja se, että rajoitustoimenpiteet eivät saisi vaikuttaa tähän kohtuuttomasti. Myöskään valvottujen koevapauksien ja vapautumisen valmistelu eivät saisi kohtuuttomasti vaikeutua. Kriminaalihuollon tukisäätiöön tulleissa yhteydenotoissa on tullut usein esiin se, että vankien on ollut koronaepidemian aikana vaikea tavoittaa työntekijöitä asioiden hoitamiseksi ja asioiden valmistelemiseksi.

Muuta

Esityksessä on hyvin otettu huomioon rajoitus- ja keskeyttämistoimenpiteistä tiedottaminen vangeille ja myös läheisille, selkokielisyys ja ulkomaalaisten vankien tiedonsaanti.

Sanna Sunikka
Toimitusjohtaja

Marja Lähde
Edunvalvonta- ja sosiaalineuvoja